

Fašizmus u nás

MARTIN RÁZUS

Martin Rázus (1888 – 1937) bol jednou z najvýraznejších osobností slovenského kultúrneho, spoločenského a politického života na Slovensku v medzivojnovom období. Od polovice 20. rokov sa stal profilujúcou osobnosťou Slovenskej národnej strany (SNS). V jeho verejných a parlamentných prejavoch, v úvodníkoch a článkoch v dobovej tlači prezentoval svoj vzťah k slovenskej otázke, k slovenskému nacionalizmu, k hospodárskym a sociálnym pomeroch na Slovensku, k česko-slovenským vzťahom. V mnohých smeroch ovplyvnil a formuloval názory strany, a tak je jeho tvorba jedným zo základných zdrojov poznania jej profilu, programu a vôbec postojov k aktuálnym otázkam.

Rázus uverejnil predložený článok v Národných novinách v máji 1926. Bol reakciou na rozmáhanie sa fašistického hnutia na Slovensku v druhej polovici 20. rokov, ako aj na pokusy Národnej obce fašistickej rozšíriť svoju pôsobnosť na Slovensko a osloviť tunajšie obyvateľstvo. V časti I. hovoril Rázus o rozmáhaní sa komunizmu a fašizmu ako o dôsledku vládnej poprevratovej politiky, a porovnával obe hnutia. V časti II. priblížil idey a program českého fašizmu. V III. časti poukázal na vyjadrenie postoja českého fašizmu k slovenskej otázke, k slovenskému nacionalizmu či k špecifickým otázkam Slovenska. Túto časť fašistického programu považoval za nedostatočne formulovanú, pričom rovnako ako v čase vzniku článku aj v budúcnosti predstavovali tieto otázky spornú oblasť medzi českými a slovenskými nacionálne orientovanými silami. Pri prepise článku sa nerobili pravopisné ani štylistické úpravy.

Jaroslava Rogul'ová

I.

Vnútropolitický stav u nás stáva sa vždy chmúrnejším. Demokracia bez demokratov dopracúva. Ani nie demokracia – ale paškvil tejto, čo ženie k neschopnosti, k rozkladu a vrhá našu vlasť do istej záhuby. Slovenská opozícia stojí s touto falošnou, nespravedlivou, nenárodnou a veľkopanskou „demokraciou“ v boji už roky. Stojí v záujme Slovenska a ťažko vydobytej republiky. My už voláme dávno: zle sa robí! Politika

za národ nemôže byť nesvedomitou hrou v karty na ukojenie hmotárstva a márnomyseľnosti jednotlivcov. Národ – a na Slovensku slovenský národ má – nie pasie, ale svoje životné potreby, čomu nevyhneš. Má svoje otázky, nie ako hrst' namyslených a náročivých experimentátorov, ani ako strana, ani ako stav – ale ako celok. A tak je to i za Moravou. Na tie otázky, keď ty nechceš, musí ktosi iný odpovedať. Ak nie – nastáva rozklad.

A tento rozklad je už tu.

Úradná vládna politika z posledného mláti a nevie popadnúť dychu. Pomery sú nielen zkazené, ale znetvorené. Na jednej strane nová šľachta, flanc a luxus – na druhej strane sklamané a schudobnelé masy ľudu, ohliadajúce sa okolo: komu ešte veriť? Do čej ruky sa ešte zachytiť? Krásne to gazdujete, veľikáši naši a najmä náročiví slovenskí veľikáši! Už nám môžete nadávať, alebo od svojich platených ľudí dať nadávať do dedinárov a kadejakých. Dielo vaše žiaľ – rehabilituje nás. Pomery naše spravdливо upravovať, k tomu nebolo treba toľko nesmiernej múdrosti, ale predne svedomitosti. A tohto nebolo. A keď sa to svedomie ozvalo na Slovensku, kto ho ubíjal? Smutná kapitola slovenských dejín od prevratu. Následky sú tu, tie už nemožno odtajiť. Komunizmus priťahuje široké masy... A na druhej strane „vyrastá z krajnej nespokojnosti všetkých vrstiev národa (i českého) nad dnešným vedením jeho vecí – čsl. fašizmus.

Čo je to?

Po demokracii – uvedenej stranníctvom, panštením, protislovenskosťou, korupciou ad absurdum – diktatúra podľa ruského, alebo talianskeho spôsobu. Nech sa páči voliť!

Tieto protichodné, ale zo zkazených pomerov odôvodnene vzrastajúce protichodné prúdy roztekajú sa už po republike našej na široko a zachvacujú srdcia. Stavovská a strannícka politika báječne pripravila pôdu internacionálnemu komunizmu a na druhej strane vzbĺklemu, kritickému a proti dnešnému režimu v plnej miere opozičnému českému a slovenskému nacionalizmu, čo má najst' svoje vyjadrenie vo fašizme. Všimnime si oba smery a zbadáme, že majú nielen formálne, ale i podstatne dosť príbuzného. Komunizmus vychodí z triednej diktatúry, ale snaží sa oprieť na robotníctvo i na roľníctvo, tedy na dva zaujmove rozdielne, ba protichodné, základné stavy národa a spoločnosti. Je tu istá snaha po všenárodnosti, v jej uplatnení javí sa triedna diktatúra prostriedkom. Fašizmus, vychodiaci z nacionalizmu, je už svojou povahou celonárodný. Rozmach týchto smerov v republike javí sa tedy ako ostrý protest zľava i zprava proti vyhranenej stavovskej politike, čo svojou krátkozrakou bezohľadnosťou a stranníctvom nivočí pomery a našu vlasť od prevratu.

II.

Ideový program čsl. fašistov hodno si je všimnúť práve nám slovenským opozičiarom a nacionalistom. Program tento nie je úplný, k našej slovensko-národnej ideológii tiež ešte neprilieha. Provizórnosť tohto zjavná je i v jeho zakľúčení, kde čítať: „Tento program bude sa

doplňovať, rozširovať alebo v jednotlivých bodoch meniť podľa potrieb a pomerov hospodárskych, sociálnych, národných a štátnych.“ Sú však v ňom state veľmi zaujímavé. Vrcholnou myšlienkou je čsl. národný štát, čo je nemožný inak ako štát nacionálne vyrovnaných Čechov a Slovákov. Prostriedkom je národná myšlienka, mravná výchova (náboženská), hospodárska a sociálna spravodlivosť. V zahraničnej politike slavianska tendencia. V taktike: charakter, kázeň, poslušnosť a program.

„Vzdych sa chveje nespokojnosťou – čítať v českom texte – a republikou sa tiahne bolestný vzdych systematicky okrádaného a ošudného národa. Mimo vedúcich „politikov“ a tých, čo sa s nimi priživujú a sú pravda spokojní – je celý národ otrávený. Horoskop spokojnosti občianstva ukazuje špatné znamenie na nebi politickým stranám vládúcim. Zdá sa opravdu, ako by si niekoľko ľudí republiku zpachtovalo tým cieľom, aby skoro prišla na bubon a národ na mizinu. Miliardy národného majetku sa tratia ani nevedieť kam, pozemkový a domovný majetok prechodí do rúk cudzích a nepriateľských, politické strany žijú z úplatkov alebo si rozdeľujú na udržanie svojej moci štátny majetok, kým poplatníctvo prehýňa sa pod ťarchou neznesiteľných daní. Politickí piráti, ktorí pred prevratom nepáchli grošom, kupujú dnes panstvá, zámky a veľkostatky. Politické strany odporným spôsobom napomáhajú protekcionárstvo, obsadzujú dôležité miesta v štátnej administratíve svojimi neschopnými stranníkmi. Povráva sa hlasite, že bez úplatku ničoho sa nedocieli, s úplatkom všetkého. Falošní proroci a polovzdelaní pseudointeligenti pod maskou pokrokovosti najhlúpejšími frázami marxizmu a inde dávno odbytého materializmu oslabujú národné povedomie a posmieľajú sa vlastenectvu, ako zpiatočníctvu, kým okolo nás divoko šľahá požiar cudzích nacionalizmov. Duch Palackých, Havlíčkov, Riegrov ako by nás bol opustil; miesto ich hrejivého cítenia s národom nastolená je špinavá hamižnosť, indolencia, korupcia a úplatkárstvo. Miesto poctivých a schopných ľudí, výkvetu národa, na rozhodujúce miesta nastúpili podpriemerní kšeftári strán, ktorí stavajú osoh svoj nad záujem ľudu a čo nadiktovali pohlavári strán, bez vôle a súhlasu voličov, ktorí môžu voliť len strany a nie poslancov.“

Sú to slová iste tvrdé, aké odznievaly viac-menej z radov slovenskej opozície, prečo sme boli kacírovaní. Dnes čítať tieto reči česky a z radov českých nacionalistov, ustrnuvších nad nemožným, hrozným stavom. A keď tento duch takú reakciu vzbudil za Moravou, čo ten musel narobiť zlého na Slovensku. Aký div, že Slovensko s tým pseudodemokratizmom muselo sa dostať do konfliktu niekoľko rokmi prv? Dnes sa stáva jasným, komu šlo o pravú demokraciu, o spravodlivosť o štát – a kto všetko to len osobne, a či strannícky využíval.

Čo chcú čsl. fašisti?

„Opierajúc sa o minulosť – čítať ďalej – sme ochranci všetkých dobrých zariadení a poriadkov, čo sú podmienkou našej sociálnej a národnej existencie, ako sú vymoženosti kultúry (veda, literatúra, umenie), idea náboženská, idea mravná, rodina a nerozborné právo na súkromné vlastníctvo. Vzhľadom k prítomnosti, vychádzajúc zo zdravých koreňov národa... chceme poctivosť a schopnosť vo vedení štátnych vecí, čo znamená nesmieriteľný

boj proti korupcii, úplatkárstvu, mnohoobročníctvu, proti štátnickej a politickej neschopnosti doma i v zahraničnej politike, boj proti židovskému vlivu doma a proti sústavnému znemravňovaniu národa. Vzhľadom k budúcnosti realizujeme ideu národného štátu snahou spraviť náš národ vnútorne zdravým a silným politicky, hospodársky, kultúrne a vojensky schopným“.

Zaujímavá je stať o mravnom podklade pre národ: „Idea náboženská a mravná bola mohutnou a hybnou silou v dejinách nášho národa, je chlúbou jeho minulosti a znakom jeho vysokého intelektu: Štitný, Hus, Chelčický, Komenský, Palacký, katolícke kňazstvo doby prebudenia, to je duch jeho dejín. Vzdelané ľudstvo, čo sa v poslednom stolytí vlivom nečistých praktík a následkom nedostatočného rozvoja reálnych vied, odklonilo na scestie, vracia sa dnes práve rozvojom reálnych vied a hlbším uvažovaním filozofickým, k hlavnej idei našich dejín, k idei Boha a ku kresťanstvu... Uznávajúc úplne dejinný význam náboženstva i dnešnú jeho potrebu, stavíme sa celou svojou váhou na jeho ochranu. Stojac na stanovisku úplnej svobody náboženského cítenia, vylučujeme zo svojho programu akékoľvek spory náboženské, rovnak ako favorizovanie, alebo poškodovanie niektorej cirkve, vidiac v treniciach náboženských oslabovanie národných síl... Náboženstvo je základom skutočnej morálky: všetky takzvané sociálne etiky sú v tom, čo je v nich dobrého, odkukané z Biblie. Morálka bez náboženstva nemá praktickej ceny, lebo obyčajnému človeku, ako „ľudský vynález“, neimponuje atď.

Podobné slová vyznievali od prevratu so Slovenska. Dnes ich počuť určite a rozhodne – z Prahy. Dôsledkom toho je žiadosť: Celá výchova od materskej školy až po univerzitu nech je v duchu náboženskom, mravnom a národnom; náboženstvu podľa želania rodičov nech sa vyučuje na všetkých nižších a stredných školách, ako povinnému predmetu...

III.

Vybudovať národný štát Čechov a Slovákov predpokladá vytvoriť politicky a hospodársky silný národ český a slovenský. Týmto cieľom ideový program fašistov popri mnohom inom zdôrazňuje: spájať príbuzné ministerstvá, odstrániť vliv politických strán na menovanie úradníctva, zodpovedné vyššie miesta v štátnej správe i v armáde obsadzovať najspoľahlivejšími Čechmi a Slovákmí, snížiť počet poslancov a zreformovať senát, zreformovať volebný poriadok; voľbu prezidenta sveriť národu a nie parlamentu, zrevidovať majetkový stav všetkých doterajších politických činiteľov a napraviť to, čo bolo od prevratu na škodu národu a štátu hospodársky popáchané, zreformovať daňovanie jednotne a progresívne, šetriť... „Nastúpením fašistického režimu prestane zlatý vek štátnych parazitov. Nebude milionových prezentov, nebude nákladného cestovania rozličných ľudkov po cudzine na štátne útraty, nebudú sa vyhadzovať miliony na reprezentáciu novej šľachty, bude zredukované úradníctvo zahraničnej diplomacie, nebude zábavných vychádzok v štátnych vozidlách... bude nastolená úcta k skutočnej práci, prísna šetrnosť a úcta k štátnemu majetku“ – atď.

Sú to všetko zásady vyrastajúce z daných pomerov. Nás Slovákov však predne zaujíma, ako sa vyrovná toto ideové, ale dnes-zajtra – politické hnutie so slovenskou otázkou a so slovenským nacionalizmom? Ideový program v tomto smere nie je prehĺbený. Asi tomuto nedostatku mienil provizorne odpomôcť: „Prejav slovenského Zemského výbore Národnej obce fašistickej z 4. apríla 1926.“

„My, fašisti slovenskí!“ – vyzdvihujem z neho – „osvedčujeme sa voči celému slovenskému národu, že je náš fašizmus výrazom našej úprimnej lásky k slovenskej zemi, nedeliteľnej Československej republike, k nášmu národu, jeho dejinám a k jeho šťastnej budúcnosti.“... Z celého prejavu cítiť dobrú vôľu, ako pri bode: Žiadame revíziu jazykových nariadení a vyzdvihnutie slovenčiny na Slovensku za štátny so všetkými so všetkými jeho výsostnými právami... Je to vo všeobecnosti osvedčenie za národný štát, protest proti neriadom. Chybuje však **markantné zdôraznenie** [zvýraznil Rázus – pozn. J. R.] špeciálne slovenských potrieb a slovenského nacionalizmu, ním dýcha Slovensko i myslí, od neho čaká spravедlivú nápravu nielen v jazykových a kultúrnych, ale i v hospodárskych veciach. Koaličná politika dostala sa do rozkladného stavu nielen pre nedostatky všeobecné, ale najmä pre nedbalosť a z toho vyplývajúce defekty v politike proti Slovensku. Komunizmus uznal dnešný stav na Slovensku a počíta s ním. Tobôž má to spraviť fašizmus, bazírujúci na nacionalizme a na Slovensku na jedine možnom nacionalizme Slovenskom. To znamená osvojiť si slovensko-národnú ideologiu a stať si na Slovensku za slovenské žiadosti po náprave. Podľa mojej skromnej mienky – tu je próbny kameň na vyrovnanie českého a slovenského nacionalizmu, ktoré nie proti sebe, ale vedľa seba uložené stanú sa opravdovými a základnými piliermi štátu, ako i bratského a šťastného spoluzitia Čechov a Slovákov. Nebezpečenstvo, čo nás obostáva a horké zkušnosti, cez ne sme prešli – oprávňujú ma úfať, že si českí a slovenskí nacionalisti porozumejú.

*

Týmto podávam slov. verejnosti viac informatívnu zprávu o pohybe vzrastajúcom protichodne, ale v istých veciach i príbuzne s komunizmom z našich rozorvaných pomerov. Nesmysel je zatvoriť oči pred skutočnosťou, ako to robí politická tlač toho či onoho druhu. Menej sebeckta – viac svedomia a mohli sme pri prozreteľnosti bez týchto pohybov byť! Ktože by si neprial radšej prirodzeného, zdravého demokratizmu – ako diktatúry, hoci s najdemokratickejšími a osožnými tendenciami? Márne je však lamentovať! Demokracia bez demokratov dopracúva. Azda je nie ďaleko chvíľa a my musíme si voliť medzi tou alebo onou radikálnou formou diktatúry. Nám, ktorým ide o tento štát, vzniklý z nacionálnej potreby Čechov a Slovákov, o budúcnosť českého a slovenského národa – tá voľba nebude ťažká. My nemôžeme vystaviť náš vnútorne i na vonok slabý štát nápadom celej západnej Európy ako i našich susedov. V tvrdom spore medzi komunizmom a európskym demokratizmom nemôžeme byť úderným vojom, lebo nás zápoliace sily rozdrtia prv, než by sme sa i pri najdemokratickejšej vôli vzchopili na niečo vážneho. Čo tedy?

Potrebujeme silný český a slovenský nacionalizmus, s obsahom radikálno-demokratickým so zreteľom na záchranu štátu ako i na najchudobnejšie a sociálne najubitejšie vrstvy národa. Nie ochranu kapitálu pre kapitalistov, ale na cieľuprimerané využitie kapitálu pre široké vrstvy ľudu, potrebujúceho chleba vzdajšieho. Nie vytvoriť novým ľuďom kariéru, ale mravne donútiť celý náš štátny aparát i spoločnosť žiť tak, ako to zodpovie našim chudobným pomerom.

Tohto sa ujíma fašizmus, čo – ak bude konzekventný v označených zásadách, bude ľahko odbaviť. Duch jeho na Slovensku nie je novotou. Vrie už dávno v radoch zaznávannej slov. opozície, čo je opozíciou pre štát a nie proti štátu. Český fašizmus je nacionalistickou opozíciou proti doterajšiemu pseudodemokratickému neblahému režimu. To nám je veľkým zadost'učinením a základom nádeje pre budúcnosť.

(*Národné noviny*, roč. LVII, 1. mája 1926, č. 98, s. 1-2.)

Cituj:

RÁZUS, Martin: Fašizmus v nás. In *Forum Historiae*, 2010, roč. 4, č. 1.
http://www.forumhistoriae.sk/FH1_2010/texty_1_2010/rázus.pdf